

- ◆ בן אשכנז במניין עדות המזרח
- ◆ "הולך ירושלימה". מדוע אין לומר "הולך שמעונה"?
- ◆ העיר תרמוד

- ◆ "ודקארי לה מאי קארי לה"
- ◆ איסור "לא תתגודדו" במנהגי הספירה
- ◆ האם גם במנהגים נאמר איסור "לא תתגודדו"?

דבר העורך

שיבת דירקטוריון

חברי הדירקטוריון עמדו להתכנס. מזכירים עטופי הילת חשיבות התרוצצו בינות חדרי המשרדים בהם נערכו הפגישות המקדימות לפני הישיבה הגדולה. תזכירים, פתקים ומרשמים הוחלפו בין עשרות אנשים שהשקיעו את מיטב כשרונם כדי להתמקד בנושא שלמענו זומנו.

בשעה הנקובה נפתח אולם הכינוסים. **דלתות** העץ הכבדות הוסטו לצדדים ושולחן מרהיב התגלה לעיני הנוכחים. הם היו מורגלים בכך. סביב סודרו כיסאות מהודרים בסדר מופתי, כיאה וכיאות לרהיטים שהתכבדו לשאת עליהם את המיטב שבמיטב. ספרי חשבונות כרוכים בקפידה הונחו מול הכסאות, משל היו ידיותיהם מכורכות העור אמורות לדפדף בהם.

סמנכ"ל זריז השכיל לחלוף במסדרון מוקף בשבעה עוזרים קדחתניים וששה עשר קלסרים, מול עיניהם הבוחנות של חברי הדירקטוריון שהלכו לאיטם במסדרון המוביל אל חדר הישיבות. מזווית עינו הבחין בחזויה במנהל מחלקת התפעול הנסוג לאחור עם גדוד עוזריו. הם שכחו את הקלסרים.

הישיבה נפתחה.

יו"ר הישיבה קירב אל גופו את המקרופון הגדול שעל השולחן, בלא שים לב כי המקרופון הזעיר שהוצמד בקפידה אל דש מקטורנו נתלש ממקומו ומקפץ בחזויה לאורך עניבתו הבהירה. בערבו של יום ישלם על כך במשרתו אחד הטכנאים. למראה מבט זועף אחד של היו"ר, התפנה החדר מכל מי שלא הוכן עבורו כסא והישיבה החלה.

היו"ר הבהיר, באופן שאינו משתמע לשתי פנים, כי הפגישה תארך שעות רבות ובמהלכה יוזמנו בעלי מקצוע שונים להשמיע את חוות דעתם המלומדת לגבי הנושא העומד על הפרק. עם זאת, הוא הדגיש, אין

דף יא/א ודקארי לה מאי קארי לה

"ודקארי לה מאי קארי לה"

בשבוע זה אנו מתוודעים לאחד המשפטים שהאמוראים השתמשו בהם כדי להביע את תמיהתם: "ודקארי לה מאי קארי לה". אמורא הביא ברייתא כדי להקשות על הנאמר, ותמהו עליו מה קשר ראה בין הדברים.

מפרשים רבים מבארים כי משפט זה נקרא בלשון תמיהה וקושיה, כפי שפירש רש"י (כתובות לו/א) "מי שהשיב תשובה זו בבית המדרש מה עלתה על רוחו?".

פירוש שונה ומעניין כתב בעל הערוך (ערך ער) בשם גאון מתקופת הגאונים, כי "דקארי" הוא מלשון עירוב וערבוב. האות "אלף" מתחלפת באות "עין" וכאילו כתוב "ודקערי לה", מלשון עירוי, ערבוב. פירושו של דבר: זה שעירבב את הנושאים, מה ראה לערבם?

בספר "יד מלאכי" (אות קלח בכללי הדלת) מזכיר את שני הפירושים ומסביר כי פעמים התכוונו האמוראים לראשון ופעמים לשני; היכן שגירסת הגמרא היא **"ודקא ארי לה מאי קא ארי לה"**, הרי זה לשון קושיה, כלומר, קושייה **אריה**, חסרה. הקושייה אינה נכונה (שיטה מקובצת, כתובות ג/א). היכן שגירסת הגמרא היא **"ודקארי לה מאי קארי לה"**, במילה אחת, הרי זה לשון עירוב.

ידיעה מרתקת ביותר מביא בספר "קיצור כללי התלמוד" (הנמצא בסוף מסכת ברכות, מסביב למבוא התלמוד של ר' שמואל הנגיד), כי כל מקום בו נזכר בגמרא לשון זה, הוא מדברי רבנן סבוראי!

רבנן סבוראי הם חכמים מן התקופה שלאחר חתימת התלמוד הבבלי על ידי רב אשי ורבינא, לפני תקופת הגאונים. הם כונו **"סבוראי"** על שם שלא גרעו בתלמוד ולא הוסיפו עליו דינים והלכות, כי אם **סברות** וטעמים (רב שרירא גאון).

מעניין לציין, כי בספר "שלשלת הקבלה" מנמק כי שמם "רבנן סבוראי" נועד לשבחם. בתקופתם התגלגלו צרות קשות לישראל עד שלא ניתן היה ללמוד בשלווה, ובכל זאת הם פלפלו בסברות להבנת המשניות ולפיכך כונו "רבנן סבוראי", שסברו, ידעו והבינו הכל ולא שכחו מאומה למרות שסביבם נטרפה הארץ (הובא במבוא שערים תחילת שער ו).

חנה פייגא גרוס ע"ה
בת הר"ר יקותיאל יהודה נוימן זצ"ל
נלב"ע כ"ט באייר תשנ"ח

ומרת **יוטא ביילא לוינגר** ע"ה
בת הר"ר צבי פרידמן זצ"ל נלב"ע כ"ט באייר תש"ן
ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחו ע"י ר' **שלום גרוס** היו"ר ועדייתו מרת **פנינה פרל** תח"י לבית לוינגר - פ"ת

הר"ר **ראובן גומבו** ז"ל
ב"ר צבי ז"ל
נלב"ע כ"ה באייר תשנ"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

הרב **בנימין דוד בלוטנר** ז"ל
ב"ר יצחק אייזיק ז"ל
נלב"ע כ"ו באייר תשס"ה
תנצב"ה

הונצח ע"י זוגתו החשובה מרת **קיילה** תח"י ובניו ונכדיו שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **רפאל חוזהנוב** ז"ל ב"ר אשר ז"ל

ומרת מלכה שתבדלחט"א נלב"ע כ"ז באייר תשס"ד

תנצב"ה

דף יג/ב לא תעשו אגודות אגודות

איסור "לא תתגודדו" במנהגי הספירה

"בְּנֵי אֶתֶם לְהַ' אֶלְקֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְדוּ וְלֹא תִשְׁמְעוּ קְרָחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לְמִת" (דברים יד/א). בגמרא מבואר, כי פסוק זה מורה על שני איסורים. האחד - כפשוטו, שאסור לאדם לגדוד, לחבול בבשרו מרוב צער על פטירת קרובו וכדומה. האיסור הנוסף הוא שאין לעשות "אגודות אגודות", כלומר, אין לקיים אגודות אגודות באותה עיר, שהללו נוהגים איסור בדבר מסויים והללו נוהגים בו היתר. הללו נוהגים לקיים מצווה זו כך והללו כך. טעם האיסור הוא, כדי שלא יראה כאילו שתי תורות יש לעם ישראל, חלילה (רש"י ד"ה "לא תעשו", וראשונים נוספים). הרמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק י"ב הלכה י"ד) נוקט, כי איסור זה נועד למנוע מחלוקות.

טרם ניגש לדון בהגדרת האיסור ובהשלכותיו, ראוי לציין, כי קיימת מחלוקת יסודית אם איסור זה מן התורה או מדרבנן (ראה "כסף משנה" הלכות עבודה זרה פרק ו' הלכה י"ד, ובספר המפתח ובמקורות וציונים ברמב"ם פרנקל, וב"פרי מגדים" או"ח סימן תצ"ג א"א אות ו').

אחת ההתייחסויות של הפוסקים לגבי איסור "לא תתגודדו" היא לגבי ההלכות הנוהגות בימי ספירת העומר. כידוע, מנהג קדום בישראל, כי בשלושים ושלושה ימים מארבעים ותשעת ימי ספירת העומר, אין מסתפרים ואין עורכים נישואין. ה"שולחן ערוך" (או"ח סימן תצ"ג סעיף א') פוסק, כי ימים אלה הם מפסח עד ל"ג בעומר. אולם, הרמ"א (שם, סעיף ג') מביא, כי יש הנוהגים את מנהגי האבלות מראש חודש אייר עד חג השבועות [ועיין ב"משנה ברורה" מנהגים שונים לדעה זו, לגבי לימי ראש חודש ושלושת ימי ההגבלה]. הרמ"א מוסיף: "ולא ינהגו בעיר אחת מקצת מנהג זה ומקצת מנהג זה, משום לא תתגודדו".

מילותיו הקצרות גררו דיון ארוך בין הפוסקים שבאו אחריו. ה"מגן אברהם" (שם ס"ק ו') מקדים לדבריו, כי "דין זה לא נתבאר כל כך", ולפיכך הוא מתייחס אליו בארוכה ובעקבותיו צעדו אחרונים נוספים. אנו נתמקד בשאלה העולה לאור דברי סוגייתנו.

גמרתנו דנה בארוכה באיסור "לא תתגודדו" - לא תעשו אגודות אגודות" ובגדריו. בתוך הדברים מובאת מחלוקת בית שמאי ובית הלל אם נוהגים איסור מלאכה בליל בדיקת חמץ, והגמרא שואלת, הן בכך שבאותה עיר חלק נוהגים איסור מלאכה וחלק אינם נוהגים איסור מלאכה, יש משום "לא תעשו אגודות אגודות"!

הגמרא מתרצת, כי "הרואה אומר" שזה שאינו עושה מלאכה, לא מפני איסור נמנע מעשיית מלאכה, אלא מפני שאין לו מלאכה לעשות. כלומר, כל התנהגות שאינה עשייה בפועל אלא המנעות מעשייה - אינה כלולה באיסור "לא תתגודדו". אך ורק כאשר חלק עושים דבר מסויים ואחרים עושים להיפך, הרי זה נכלל באיסור "לא תתגודדו".

לא מסתפר מפני שאינו זקוק: מעתה, יש להבין מדוע הורה הרמ"א כי במנהגי ספירת העומר יש להזהר מפני איסור "לא תתגודדו"? הן מנהגי ספירת העומר מנהגי אבלות הם, לא להסתפר, לא לערוך נישואין, לא לנגן בכלי זמר, אין כל פעולה חיובית שעושים מפני מנהגי ספירת העומר. משכך, מדוע לפנינו איסור "לא תתגודדו"? תנהג כל עדה את מנהגיה לפי דרכה, והרואה יסבור כי הללו אינם מסתפרים כעת, מפני שאינם חפצים בכך, וכי בכל יום מסתפרים? כמו כן לגבי יתר מנהגי האבלות שבספירת העומר, שאינם פעולות מעשיות, אלא המנעות מפעולות, 'הרואה' אינו יכול לראות שתי הנהגות שונות, כי איש אינו נוהג מאומה.

לאור קושייה זו הסיק ה"מגן אברהם" (שם, ס"ק ו'), כי החילוק שהציבה הגמרא בין מקרים שבהם הרואה יכול לפרש כי אין לפניו התנהגות סותרת - אינו תקף למסקנת הגמרא [ועיין ששהכ"ח כן מדברי הראשונים], ולפיכך להלכה בכל מקרה באותו מקום אסור לציבור לנהוג מנהגים סותרים, גם אם אינם ניכרים.

אולם, האחרונים מציבים תמיהה גדולה על דברי ה"מגן אברהם" בדמות חילוק רם וגדול העומד בין שני המקרים. שהנה, המגיע בערב פסח למקום מסויים, אכן יכול לסבור כי הללו אינם עושים מלאכה מפני שכבר סיימו את עבודתם. ברם, הנמצא בעיר מסויימת בימי ספירת העומר, ביום הראשון בו יראה כי חלקם מסתפרים וחלקם אינם מסתפרים - יסביר לעצמו כי הכל נוהגים אבלות רק בחלקם השני של ימי ספירת העומר. אך לכשיגיעו הימים הללו ויווכח לראות כי גם בהם חלק נוהגים להסתפר - מה יען? ודאי יסיק כי "אגודות אגודות" לפניו (עיין קרב"ן כאן בסוף פ"ק אות ד', ובהגהותיו נתיב חיים ובהג' רעק"א לשו"ע שם).

השוואתו של ה"מגן אברהם" בין המקרים, אומרת, איפוא, דרשני. ה"מחצית השקל" (שם) מבאר, כי לדעת ה"מגן אברהם", איסור "לא תתגודדו" מתייחס לרגע נתון מסויים ולא להתנהגות בני העיר לאורך תקופה, ולפיכך, מאחר שבאותו יום ניתן לפרש את

הנוכחים צריכים לחשוף בפני בעלי המקצוע את הנושא בכללותו, אלא יתמקדו וישאלו ככל הנוגע לעניינו של בעל המקצוע בלבד.

לחיצת זרת יו"רית על זמזם דיגטילי חשפה מסך גדול. בד בבד, נשמע זמזום החרישי של הוילונות המוסטים. על הקיר הוצגו חיצים בעוביים שונים, משתרגים מנקודות שונות של הגלבוש אל נקודות אחרות.

חברת תעופה. **בתחיתית** הגלבוש הבהבה שורה אדומה שסימנה את מספר הקילומטרים שמטוסי החברה גומאים בכל שנה.

ראשון בעלי המקצוע שהוזמנו לחוות את דעתם בפני המתכנסים, היה מומחה למשקל תעופתי. הוא נשא דברים כלליים, על חסכון בדלק במטוסי החברה. חסכון בדלק מביא לצמצום בצוהתי המתדלקים. בלאי המנועים פוחת וניתן לצמצם את צוהתי הטכנאים. כתוצאה מצמצום כמויות הדלק שעל המטוס לשאת, ניתן להעמיס עליו נוסעים נוספים, ואם...

הנוכחים כבר הכירו מזויות זו או אחרת את הנושא והמצבה הבא בתור היה אחראי המזון של חברת התעופה. הוא נשא בפניהם סקירה על כמויות המזון שנוסעי החברה צורכים לשנה. עגלות המזון המשמשות את הדיילים. צוות הטכנאים האחראי על ייצורן ותיקונן בעת הצורך. כלי רכב, נהגים ופועלים, הנושאים את העגלות על תוכנן ממשכחי החברה אל בטן המטוסים וחוזר חלילה. עלות רכישת המזון...

אם מרגל תעשייתי היה מצליח להתגנב אל החדר בשלב זה, הוא היה בטוח כי בישיבה זו עומדים לשנות את מערך התעופה של החברה באופן דרסטי. תוך כדי הישיבה הוא היה מדווח למפעיליו כי עדיין אין לו מושג מה מתרחש, אך הוא מוכן להתחייב בראשו כי מה שהיה - לא יהיה!

אחראי המזון פינה את מקומו לטובת. מגדל זיתים, חברי הדיקטוריון הכבירו בשאלות. באיזה שלב בחיי הזית הוא גם טעים וגם קטן. באיזה שלב בחיי הזית ניתן לשמור אותו גם ללא שמן רב. האם יש סיכוי לגדל זיתים בלי גרעינים. מה היה קורה... **לאחר** שעתים הובא נושא הדיון אל מרכז האולם. שני דיילים הדפו עגלת אוכל, עליה שלשה מגשים חד-פעמי, מן הסוג המוגש במטוסים. שני מגשים עמוסי אוכל מהביל ומגש נוסף, בפנינתו הצטנע זית אחד בודד.

השף הראשי של החברה התכבד להסביר לנוכחים, כי ההבדל בין שתי המנות הגדושות בא ידי ביטוי בכך שבאחת מהן הוגשו חמשה זיתים ובזולתה הוגשו ארבעה זיתים. המגש השלישי, עם הזית הבודד, נושא את הזית החמישי שהופרד מארבעת חביריו.

בלא שנשאל הסביר בחשיבות, כי לאחר קורס מיומנות וזריות, עובד מסוגל להכניס כ-700 זיתים בשעה למגשי ארוחות ולסדרם כיאות.

זית אחד. **חברי** הדיקטוריון התרוממו ממקומותיהם, הרימו את המגשים, משל ידעו לאמוד את ההפרש בין משקלם, בחנו את הזית מכל צדדיו, עד שהוא נאכל בחטף בידי חמדן שלא עמד בפיתוי.

בסיום שעות ארוכות של דיונים התבקשו אוסף רואי החשבון, עורכי הדין, כלכלנים ועוד, להכריע בשאלה החשובה: האם להפחית זית אחד מארוחתו של כל נוסע במטוסי החברה? **הם** החליטו שכן.

השמועה מספרת, כי באותה שנה חברת התעופה חסכה כסף רב! מאות אלפי זיתים, עם כל ההוצאות הנלוות אליהם. **זית** אחד שעושה כל כך הרבה.

★ ★ ★

שני לקחים עיקריים מפיך המעשה הזה. האחד, שכל זית שווה לא רק את מחירו הבסיסי, אלא יש לחשב גם את הסובב אותו, חישוב שנתי של דלק, משכורות, הוצאות וכו'. זאת ועוד, כל זית לבדו אינו דורש ישיבת דיקטוריון, אך כל הזיתים יחד מצטרפים למשהו גדול שאי אפשר להתעלם ממנו. **אם** אתה שבוי בעולם העסקים, זו ההזדמנות עבורך ללמוד דווקא מעולם העסקים כמה חשובה הצטרפותך למעגל לומדי הדף היומי.

התנהגות בני העיר, שנוהגים אבלות בספירת העומר בחצי השני של הימים - אין איסור בדבר. מכך שבכל זאת הרמ"א פוסק כי יש איסור "לא תתגודדו" גם במקרה זה, הסיק ה"מגן אברהם" כי מוכח שסברת "הרואה אומר" - נדחתה.

דף יג/ב לא תעשו אגודות אגודות

האם גם במנהגים נאמר איסור "לא תתגודדו"?

במאמר הקודם התמקדנו בגדרי איסור "לא תתגודדו". במאמר הנוכחי נברר האם כל הנהגה סותרת כלולה באיסור "לא תתגודדו". גם בנידון זה נכרך אחד התירוצים בגמרתנו, שהפוסקים נדרשו להכריע אם הוא נותר תקף למסקנת הגמרא.

כאמור, גמרתנו דנה במקרים שונים בהם נהגו הציבור באופן חלוק, ובאחד מתירוצייה היא מבארת, כי במה שאינו אלא 'מנהג', אין איסור "לא תתגודדו", ולפיכך יש מקומות שנהגו להמנע מעשיית מלאכה בערב פסח, ויש מקומות שלא נהגו כך [אחר כך מתרצת הגמרא את התירוץ של "הרואה אומר", וכן שבשני מקומות אין איסור].

השאלה המתבקשת היא, הן מנהגי ספירת העומר ודאי 'מנהגים' הם ולא הלכה מעיקר הדין. מדוע, איפוא, כתב הרמ"א, כי גם בהם יש להזהר לבלתי נהוג "אגודות אגודות"?

הנצי"ב (שו"ת "משיב דבר" ח"א סימן י"ז) סבור כי שאלה זו נוגעת במחלוקת ראשונים עקרונית על אודות שורשו וטעמו של איסור "לא תתגודדו".

רש"י (ד"ה "אמינא") כותב, כי טעם איסור "לא תתגודדו" הוא כדי שלא תהא התורה נראית כשתי תורות חלילה. לפיכך, מסביר רש"י, כי אין איסור זה תקף לגבי מנהגים, כי גם אם רואים שאנשים חלוקים לגבי מנהגים שונים, עדיין אין הדבר נראה כאילו קיבלנו שתי תורות הסותרות זו את זו. רק בהלכות שהן מעיקר הדין קיים חשש זה.

מלשונו של הרמב"ם, מסיק הנצי"ב, כי הוא חלוק על רש"י מכל וכל. הרמב"ם כותב (הלכות עבודת כוכבים, פרק י"ב הלכה י"ז): "ובכלל אזהרה זה שלא יהיו שני בתי דינין בעיר אחת, זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר, שדבר זה גורם למחלוקות גדולות שנאמר לא תתגודדו - לא תעשו אגודות אגודות". מלבד זאת שבוטלים דברי הרמב"ם המנמק איסור זה במניעת מחלוקות בעם, גם מדייק הנצי"ב מדבריו, כי לדעתו במנהגים גם קיים איסור "לא תתגודדו" שהרי כתב הרמב"ם, "זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר". לא רק הלכה אלא גם מנהג.

לפי שיטת הרמב"ם, איפוא, תירוץ הגמרא נדחה ולא התקבל למסקנה וגם לגבי מנהג, קיים איסור "לא תתגודדו".

הרמ"א אשר פסק כי גם במנהגי ספירת העומר קיים איסור "לא תתגודדו", הכריע כשיטת הרמב"ם והראשונים אשר עמו.

בן אשכנז במניין עדות המזרח: דבריו אלה של הנצי"ב משולבים בתשובה ארוכה שערך על אודות בן אשכנז המתפלל במניין של עדות המזרח, איזה נוסח תפילה יתפלל. הנצי"ב מסיק, כי את התפילות הנאמרות בקול עליו להתפלל בנוסח עדות המזרח. שכן, אף על פי ששני הנוסחים מקורם קדוש ויוצאים בהם ידי חובה, הרי להלכה אין לנהוג באופן שונה גם במנהגים ויש בדבר משום "לא תתגודדו".

דף יג/ב כל תיבה שצריכה למד בתחילה

"הולך ירושלימה". מדוע אין לומר "הולך שמעונה"?

רבי נחמיה אומר: כל מילה הזקוקה לאות "למד" בתחילתה, חליפתה נכתבה האות "הא" בסופה. דוגמאות לכך נשנו בברייתא מבית מדרשו של רבי ישמעאל: במקום לכתוב שבני ישראל באו "לאלים" (שם מקום), כתבה התורה ויבואו "אלימה". כך במקום "למחניים", נכתב "מחנימה". תחת "למצרים", "מצרימה". וכן במקומות נוספים, "דבלת'ימה", "ירושלימה" ו"מדברה".

בשורות הבאות נעמוד על מהותו של כלל זה, נתוודע להסבר מדהים מבית מדרשו של המהר"ל, ולאור ביאורו של הגר"י הוטנר הסבר זה ילמדנו, כי לכלל כלל בלשון הקודש יש הסבר פנימי, מהותי ושורשי.

המהר"ל (בגור אריה, בראשית, ויצא ועוד) עומד על כלל זה ושואל: האם נשתמש בו גם כאשר מדובר, למשל, בשמות בני אדם, לדוגמא: ראובן הלך אל שמעון, האם תחת לומר "ראובן הלך לשמעון" נאמר "ראובן הלך שמעונה"? ברי שלא. "ירושלימה" כן, "המדברה" כן, "אילימה" כן, ואילו "שמעונה", "זבולונה", "יצחקה" - לא!

נכון, אתה רק "איש אחד". אך עליך לחשב את הסובבים אותך. בני משפחתך הקרובים והרחוקים, חבריך, ידידיך, מכריך, שותפיך לעבודה ולעסקים - מעגל רחב ולעיתים אף ענק. כל אלה יושעו מכניסתך למעגל לומדי הדף היומי. זה בטוח.

נכון, אתה רק "איש אחד". אבל חשבת לעצמך, מה המשמעות של המוני "איש אחד" שמגיעים כל יום לבית הכנסת ולומדים תורה? האחדות הנפלאה של העם היהודי באה לידי ביטוי דווקא בכך שמעשים של כל איש ואיש מצטרפים יחד למשהוא אחד גדול ונשגב.

כ"איש אחד" בלב אחד, הנך מוזמן להצטרף למעגל לומדי הדף היומי. מוקדני המוקד הארצי של מאורות הדף היומי ממתניים לספר לך על שיעורי תורה המתקיימים באזור מגוריך בטל: 1800-20-33-11

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק פקס: 03-570-67-93 mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה העורך

מענה לשון

דף טז/א... שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא "לשבת על המדוכה"

הביטוי "ישב על המדוכה" נפוץ מאד. בפינתנו "נשב על המדוכה" ונחקור את פשרו של ניב זה. המקור ללשון זו בסוגייתנו, בעדותו של רבי דוסא בן הרכינס: "מעיד אני עלי שמים וארץ, שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר שלשה דברים: צרת הבת אסורה..." (א/טז). במעשה זה הכוונה היא - באופן מילולי - שבזמן שאמר חגי הנביא הלכות אלו הוא ישב על "מדוכה", היינו מכתש (כלי זה נזכר בתורה בקשר להכנת ה"מז") "שטו העם וקטו וקטנו ברחים או דכו ב"מדוכה"; במדבר יא/ח). מכאן הושאל הביטוי **באופן מליצי** לדיון מעמיק בנושא מסויים.

אך לשם מה ישב חגי הנביא על מדוכה באמרו הלכות אלו?

בכמה סוגיות אנו מוצאים שהמכתשת שמשה לשיבה, או לבימה קטנה שעליה עמדו, למען ישמעו ולמען יראו הרבים. כתוצאה מעובדה זו, מותר לטלטל בשבת את המכתשת כדי לישב עליה, אף על פי שאין זה הייעוד העיקרי שלה (רמב"ם הלכות שבת פרק כ"ה הלכה ז').

במועד קטן (כב/ב) נאמר: "אמר ליה רב חסדא לרב חנן: כפי אסיתא וקום עליה, ואחוי קריעה לעלמא". רש"י: "כפי אסיתא. הפוך המכתשת ועמוד עליה, וקרע, כדי שיראו כל העם כשתקרע".

להערות ורעיונות נוספים, ולקבלת תוספות: ת.ד. 3446 ב"ב. דוא"ל u_frank@geronimedia.net

פנינים

אי אפשר לבטל את החליצה

סיפר הגר"ז סורוצקין זצ"ל: **בהיות** רבי צבי רבינוביץ זצ"ל, רבה של קובנה (בנו של רבי יצחק אלחנן ספקטור), בפטרבורג, כחבר באחת הועדות שהוזמנו על יד הממשלה לדון בבעיית היהודים, פנה אליו אחד המשכילים והציע לו לבטל את החליצה, כיון שלדעתו אין בה טעם ורית.

אותה עת התקיימה שם גם ועידה של רופאי רוסיה. אמר רבי צבי לאותו משכיל כי בנושא זה עליו לפנות לוועידה השניה - ועידת הרופאים. תמה המשכיל: מה עניין חליצה לרפואה? ענה לו רבי צבי: עד שאתה דן לבטל את החליצה, עדיף כי תציע לפני הרופאים לבטל את המוות... "אבל הדבר אי אפשר" - תמה המשכיל. "גם זה אי אפשר" השיב רבי צבי. התורה תורת נצח ואינה משתנה, וכל עוד אשר הרופאים לא הסבירו לנו מהו המוות ולאן הנשמה נאספת, עלינו לשמור מכל משמר את חוקי

אנו רואים, איפוא, כי הכלל נכון רק בהתייחס למקומות ושטחים [המדברה, ההרה, החוצה], וכן לשמות מקומות [ירושלימה, אילימה, וכדומה], אך לא לשמות בני אדם. מדוע?

המהר"ל מסביר, כי הכלל אמור רק במקום שנושא המשפט נכנס לתוך המקום. ראובן הלך ירושלימה, כי הוא נכנס לתוך העיר ירושלים, אבל אי אפשר לומר שהוא הלך שמעונה, כי הוא הגיע רק עד שמעון ופגש בו.

עתה ניתן להבין את יסוד הכלל שאמר רבי נחמיה. החלפת האות "למד" שבראש התיבה באות "הא" שבסופה, באה ללמד שהשייכות בין האדם לתיבה זו היא בתוכה, אחריה, האות המשייכת עברה לסוף המילה ללמד שהאדם כביכול חלף עבר בתוככי המקום עד שעברו עד סופו. לכן ראובן הלך ירושלימה, הוא חדר והבקיע לתוכה, אולם ראובן לא הלך שמעונה, כי השייכות בינו לשמעון נותרה מן החוץ. אות השייכות [במקרה זה ל'] היא לפני המילה, כי השייכות שלהם היא חיצונית. הוא לא נכנס פנימה אלא נותר בחוץ בסמיכות בלבד.

[לאור זה שמענו כי יש מקום לבאר מדוע נאמר בפרשת וישלח שהמלאכים הלכו אל עשו "ארצה שעיר" ולא נאמר "שעירה" בלבד, כפי שמצינו במקומות אחרים? טעם הדבר כי אמנם המלאכים באו לשעיר פנימה, אולם מכיון שמלאכים המה ולא בני אדם, צריך להסביר שהם באו ל"ארץ שעיר", שהרי אין טבעם להלך בארץ...].

דף יז/א תרמוד

העיר תרמוד

דיון ארוך קיים בגמרתנו לעניין דין תושבי תרמוד, הנכרים 'טהורים' המה, או שמא צאצאיהם של בנות ישראל שנשבו על ידי האוייבים ונטמעו בין הגויים.

מיהי תרמוד?

ראשית יש לדעת כי תרמוד נקראת גם תדמור. בעוד גמרתנו עוסקת בקבלת גרים מתרמוד, הרי שבירושלמי כאן מוזכר כל העניין אודות תדמור. אף בנביאים מוזכרת העיר בשם תדמור (עיין במלכים א' ט/ח ובדברי הימים ב' ח/ד וברש"י שהביא את גמרתנו אודות תרמוד). בפסוקים (שם) נאמר מפורשות כי העיר נמצאת במדבר, וכך אנו למדים גם מן המעשה הידוע (שבת לא/ב) באותו אדם שחפץ להקניט את הלל, ושאלו מפני מה עיני התרמודים טרוטות, וענהו כי דרים בין החולות במדבר. בסוגייתנו (ז/א) העיר תרמוד מוזכרת בין ערים שונות באיזור בבל (ועיין תוספות ד"ה "משאול").

אכן עיון קל במפות מגלה שהעיר, הקיימת עד היום הזה, נמצאת במדברות סוריה, על אם הדרך לבבל. הכינוי של העיר בפי הגויים הוא 'פלמירה', היינו: עיר התמרים, ומעניין, שגם בנביא במלכים (שם) יש קרי וכתוב והכתוב הוא 'תמר'. העיר בנוייה בלב המדבר במקום בו יש 'נוה מדבר', מעיינות ועצי תמרים, והיא היוותה בעבר צומת דרכים חשובה בין בבל לארץ ישראל. מעניין שבדברי הימים (שם) נאמר, כי נבנתה תדמור "במדבר בארץ", ואכן המקום הוא כמדבר אולם יש בו מעיינות ועצים כבארץ מיושבת. עד היום היא נחשבת עיר בעלת ערך ארכיאולוגי חשוב, עקב הממצאים הארכיאולוגיים הרבים המצויים בה, ביניהם גם כתובות יהודיות של פסוקים וכדומה על קירות בתים, ועוד.

במלכים ובדברי הימים (שם) נאמר במפורש, כי העיר נבנתה על ידי שלמה המלך, אשר שיעבד לבנייתה את הנכרים בני שבעת עממין שנותרו בארץ ישראל לאחר כיבושה. מובן מעתה האמור בסוגייתנו, כי עבדי שלמה גרו בעיר, ורש"י פירש שהם "דרים שם בחזקת עובדי כוכבים", כי כאמור, אכן גוויים היו ולא עבדים כנענים החייבים במצוות (אך בתוס' ד"ה "בשלמא" נאמר שהיו עבדים).

אף האמור בסוגייתנו, כי בני תרמוד באו בעת החורבן ונשאו את בנות ירושלים, מצטרף לאמור בתלמוד הירושלמי (תענית פ"ד סוף ה"ה) ובמדרשים (איכה רבה ב/ד ועוד), כי בני תרמוד באו ארצה לסייע לכובשי ירושלים ולמחריבי המקדש. יש לציין שמבואר שם שהם עשו כן הן בחורבן בית המקדש הראשון והן בחורבן בית המקדש השני, עד שרבי יוחנן אמר "אשרי מי שיראה במפלת תרמוד, על שותפותה בחורבנות".

כאמור בגמרתנו, לפי לשון אחד, חרב צד אחד של העיר והיא שבה ונבנתה בצדה השני. פרטי המעשה כתובים בספרי היסטוריה המתעדים את שהתרחש בתקופה ההיא ובהם מסופר, כי בני תרמוד התחזקו מאוד וכבשו עמים בארץ ישראל ובסוריה ממזרח, ובבבל ממערב, וביניהן - את העיר נהרדעא שנחרבה בגללם ובתוכה גם ישיבת פומבדיתא, אולם זמן מה אחר כך כבשו הרומאים את תרמוד והחריבוה, ומאוחר יותר נתנו רשות לבנותה.

התורה היודעת בטיבה של נשמה ויודעת מה טוב ומה ראויה... ("אזנים לתורה", תצא).

דף יד/ב לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו **שלום של אמת**

ביאר הגאון רבי יוסף חיים מבגדד: **בדרך** כלל כדי לעשות שלום יש לשקר מעט... יש לומר לזה כך ולזה כך, בדרך שהיה אהרן הכהן עושה ורק בדרכים אלו משכינים שלום. **כאם**, בית הלל ובית שמאי הם היו נוחים לרצות, ולפיכך עשיית השלום ביניהם לא היתה מתובלת בשקרים - "האמת והשלום אהבו"..." (בן יהודע).

דף טו/ב אין אני אוכל זיתים

זהירות בין אדם לחבירו

בוא וראה את גדלותו של רבי יוחנן החורני. שנת בצורת היתה, והאוכל ניתן במידה ובמשורה. בכל זאת, כאשר נשלחו אמאי אליו זיתים שלפי הנהגת החסידות שלו לא היו ראויים לו, לא רצה לומר שהוא פוסל את זיתיו של רבי צדוק, אף שדאי, שעל ידי כך היה שולח לו אחרים שהם טובים יותר, ואמר רק שאינו אוכל זיתים כלל... ("משנת ר' אהרן").

דף טז/א אתה הוא עקיבא... כמותך ירבו בישראל **בכוחותיו שלו לבד**

שלושה היו שם בבית רבי דוסא בן הרכינס: רבי יהושע, רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, אולם רק לרבי עקיבא הוא אמר שכמותו ירבו בישראל, שכן רק הוא הגיע למה שהגיע בכוחות עצמו ממש. **אצל** רבי יהושע הצטרפה זכות האם, שהביאה אותו בילדותו לבית המדרש. אצל רבי אלעזר בן עזריה הצטרף יחוסו החשוב, בהיותו כהן ועשירי לעזרא, ורק כרבי עקיבא יכול כל אדם להיות, שכן הוא היה בן גרים והגיע לאן שהגיע... (ביאור אגדות בשם דברי יאיר).

לעילוי נשמת

הר"ר **אהרון גליק ז"ל**

ב"ר חיים ז"ל נלב"ע כ"ט באייר תשל"ה

תנצב"ה

הנוצח ע"י המשפחה שיחיו - פ"ת

לעילוי נשמת

הר"ר **חיים שלמה חינקיס ז"ל**

ב"ר ישראל יעקב ז"ל נלב"ע כ"ו באייר תשמ"ו

תנצב"ה

הנוצח ע"י משפ' חינקיס שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **שושנה רייזי בוקסבוים ע"ה**

ב"ר ברוך ורחל ז"ל נלב"ע א' בסיון תשס"ג

תנצב"ה

הנוצחה ע"י אחותה אלה ריף ומשפחתה שיחיו - פתח תקוה

מאורות הדף היומי

משרד ראשי: רח' וגומן 1 (פינת חתם סופר 5)
Main Office: Wagman street 1
 P. O. B. 471 Bnei-Brak Israel ת.ד. 471 בני-ברק
 tel: +972-3-5775333 טל: 03-5775333
 Fax: +972-3-7601020 פקס: 03-7601020
 E-mail: meorot@meorot.co.il אימייל:

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307
למנויים, ובכל עניין טל: 03-6160657